

УДК 35.351

М. М. Войтюк,
аспірант, Національна академія державного управління при Президенті України, м. Київ

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕСУ ІНСТИТУЦІОНАЛІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

М. Voytuk,
graduate student, National Academy of Public Administration at the President of Ukraine, Kiev

FEATURES OF THE PROCESS OF INSTITUTIONALIZATION OF SOCIAL POLICY IN MODERN UKRAINE

Пріоритетним напрямом державного регулювання суспільних відносин є соціальна політика як ключова ланка внутрішньої політики держави, спрямованої на забезпечення добробуту й ефективного розвитку соціуму. Соціальна політика формує якість робочої сили, сприяє підвищенню продуктивності праці, освітнього і кваліфікаційного рівня робітників, забезпечує науково-технічний розвиток, позитивно трансформує культурне і духовне життя суспільства. Інституціалізована соціальна політика є системою взаємовідносин усіх елементів соціальної структури суспільства, спрямована на збереження та стабілізацію соціальної поведінки соціуму в цілому, а також окремих його складових елементів: класів, верств, спільнот, окремих індивідів. Вибір тієї чи іншої моделі соціальної політики для різних країн залежить від характеру втручання держави в соціально-економічну сферу суспільства: чим вищою є рівень соціальної захищеності громадян, чим більше прав і свобод соціального вибору населення забезпечується, тим міцнішою є база для сталого економічного розвитку країни.

The priority direction of state regulation of the public relations is social policy a key link of the domestic policy of the state aimed at providing wellbeing and effective development of society. Social policy forms quality of labor, promotes increase in labor productivity, educational and qualification level of workers, provides scientific and technical development, positively transforms cultural and spiritual life of society. Social policy is institutionalized is which functioning the system of relationship of all elements of social structure of society, directed to preservation and stabilization of social behavior of society in general and also his separate components of elements: classes, layers, communities, certain individuals. The choice of this or that model of social policy for various countries depends on the nature of intervention of the state to the social and economic sphere of society: the level of social security of citizens is higher, the more the rights and freedoms of the social choice of the population it is provided, the more strong there is a base for sustainable economic development of the country.

Ключові слова: напрями, процес, соціально-історичний розвиток, розвиток, трансформація, іституціоналізація, особливості інституціоналізації соціальної політики, суспільний розвиток.

Key words: directions, process, population, state, development, transformation, istitutsionalization, social policy, social development.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Стосовно соціальної політики України, сучасні трансформаційні умови соціально-економічного життя нашої держави вимагають від нинішньої соціальної політики належного забезпечення рівня життя населення відповідно до стандартів Європейського Союзу. Затяжна економічна криза останніх років спричинила появу соціальних проблем у суспільстві, які створюють реальну небезпеку порушення стабільності соціальних відносин, створюють економічну нерівність у суспільстві, сприяють збільшенню безробіття і бідності населення. Отже, вивчення інституціоналізації соціальної політики в контексті соціально-історичного розвитку України за часів її незалежності як економічного та соціально-політичного процесу зумовлює важливість даного дослідження в умовах сьогодення. Динаміка процесу інституціоналізації соціальної політики дозволяє виявити закономірності, тенденції та проблеми розвитку цього процесу, що кінце необхідно для його оптимізації на теперішній час.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Дослідженню питань трансформації у соціальній сфері, процесам та напрямам інституціоналізації таких трансформаційних процесів, важливості інституційних змін для соціальної політики присвячено праці багатьох вчених таких, як: Бойко А.І., Добрева Н., Довгий С.В., Івашина І.Ф., Лібанова Е.М., Михненко А.М., Трощинський В.П. та ін. [1—8]. Проте встановленню певних особливостей процесів інституціоналізації на різних історичних етапах розвитку України та необхідності їх невідкладного вирішення в сучасних умовах трансформації існуючої економічної та соціально-політичної системи присвячено мало уваги, а тому потребує детальнішого вивчення.

АКТУАЛЬНІСТЬ

Сучасні економічні ринкові трансформації, дестабілізація соціальної сфери на фоні політичної та економічної нестабільності, вплив попередніх проблемних питань на якість розвитку соціальної політики України,

підкреслюють необхідність удосконалення існуючих та напрацювання нових напрямів інституціоналізації соціальної політики в контексті соціально-історичного розвитку України та обумовлюють її актуальність.

МЕТА СТАТТІ

Мета статті — дослідити особливості процесу інституціоналізації соціальної політики в контексті соціально-історичного розвитку України в добу незалежності.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Формування соціально ефективною ринковою системою господарювання в Україні потребує виконання багатьох складних завдань. Значна роль у цьому належить інституціональним чинникам, які формуються в процесі інституціоналізації соціально-економічних відносин — органічній складовій суспільного розвитку [5].

Взаємовідносини людей в суспільному просторі регулюється багатьма соціальними положеннями і нормативами. Інакше кажучи, будь-яка діяльність кожної людини інституціоналізована. Під інституціоналізацією розуміють процес формалізації соціальних відносин, перехід від неформальних відносин і неорганізованої діяльності до створення організаційних структур з чіткою ієрархією влади. Інституціоналізація передбачає також регламентацію діяльності індивідів та їх взаємовідносин, юридичну легалізацію організаційних структур, якщо це можливо і необхідне [1].

У соціології під інституціоналізацією розуміється типізацію звичних дій різними суб'єктами. Тобто кожна типізація є інститутом. Наголосимо, що інституціоналізація передбачає типізацію не тільки дій, але і суб'єктів в інститутах, іншими словами, дії одного типу повинні здійснювати суб'єкти того ж типу [9]. У практичній діяльності це говорить про те, що необхідною умовою формування інституту є створення точних високо організованих моделей поведінки для певних категорій осіб. Інституціоналізація вивчається як історичний процес зародження нових соціальних інститутів, а також як процес функціонування інститутів у межах соціальної системи у зв'язку з процесом адаптації індивідів і їх груп до її нормативних вимог, у ході якого формуються соціально-психологічні механізми, спрямовані на досягнення стабільності і стійкості суспільної організації [7].

Виділимо основні напрями інституціоналізації соціальної політики. До них належать:

З економічної точки зору — досягнення сталості виробничих відносин та їхнього захисту від бюрократичної сваволі за рахунок демократизму у визначенні форм власності і засобів розподілу продукту, єднання будь-якої форми власності з найманою робочою силою.

З політичної точки зору — практичне вирішення питання про легальність і легітимність державної влади, тобто про її юридичну обґрунтованість, з одного боку, і справедливність, визнання та її підтримку більшістю населення — з іншого.

У соціальному аспекті — упорядкування різноспрямованості соціальних інтересів через реалізацію концепції стримувань та противаг, за якої перевагу мають загальнонаціональні інтереси.

З боку ідеології — обґрунтування та популяризація цілей і методів здійснення влади з метою збереження

та збільшення її внутрішньої та зовнішньополітичної репутації демократичними засобами. Тобто пропагування сукупності світоглядних, моральних, соціально-політичних ідей, пов'язаних з інтересами домінуючих соціальних спільнот та всією практикою суспільного життя, оскільки ідеологія з боку держави має на меті сформувати законослухняного громадянина у його ж інтересах для зниження міри державного примусу [6].

Соціальна політика є визначальним елементом внутрішньої політики держави — це складова загальної політики, втілена в соціальні програми та різноманітні заходи соціально-економічного розвитку. Вона базується на відповідному рівні економічного розвитку і має бути адекватною стану економіки, а ігнорування соціальних проблем може призвести до значних економічних втрат. Реалізація соціальної політики спрямована на задоволення матеріальних, культурних і духовних потреб, формування всебічно й гармонійно розвинених членів суспільства будь-якої держави [2].

Головним у соціальній політиці є обов'язок держави гарантувати (законодавчо, соціально й економічно) нормальні для певного історичного періоду умови, які забезпечують гідне життя, свободу вибору життєвого шляху чи сфери діяльності, відповідальність за свої дії, "плату" за рівень особистого добробуту і становища у суспільстві. Соціальна політика повинна будуватись на основі взаємної відповідальності та взаємних обов'язків держави й населення.

Стратегічною метою соціальної політики є створення сприятливого соціального клімату і соціальної згоди на основі збалансування різних соціальних інтересів за допомогою певних механізмів, що забезпечують задоволення основних життєвих потреб населення і зростання якості життя всіх громадян.

В Україні тривала економічна криза зумовила чимало соціальних проблем, які становлять реальну небезпеку для стабільності соціальних відносин, загрозу граничної майнової поляризації громадян, поширення бідності. Нехтування цим негативним процесам, призведе до посилення таких явищ, як розпад сімей, депопуляція населення, що зрештою стане непосильною перешкодою новим економічним реформам і сприятиме соціальному регресу.

Модель соціальної політики адміністративно-командної економіки базувалась на превалюванні ідеї вторинності соціальної сфери щодо виробництва; жорсткому контролю державою соціальних відносин; зрівняльному принципі розподілу, низькому рівні доходів; визнанні зарплати, отриманої на державних підприємствах, їх основним джерелом; заохоченні колективних форм споживання, зокрема в "натуральному вираженні" (наприклад, надання безоплатного житла, відпусток у туристичних закладах, соціальних послуг тощо). Проте, нехтувались ринкові операції: не проводились грошові трансферти, не було інтересів в особистих збереженнях та інвестуванні.

Сучасна соціальна політика України, володіючи низькою економічною ефективністю, не в змозі забезпечити високий рівень добробуту всіх громадян, тому для неї також характерна система соціальних пільг і привілеїв для бюрократичної еліти і низький рівень забезпеченості й ліміти соціальних благ для основної маси населення. За цієї моделі також дуже висока залежність

Рис. 1. Схема інституціоналізації соціальних взаємодій

індивіда від держави: формується ідеологія утримання, утрачається ініціатива, і в підсумку — обмежується соціальна свобода.

Різкий перехід від патерналістської соціалістичної моделі до ринкової, від масового соціального захисту й розгалуженої мережі безкоштовних установ соціальної сфери до ринкових методів хворобливо переноситься населенням.

Для України характерна підтримка з держбюджету тільки слабо захищених груп населення, перенесення центру соціальної сфери на місцевий рівень влади. Необхідно зазначити, що перехід до нової моделі соціальної політики, розвиток соціальної сфери та поліпшення соціального становища населення України залежать від досягнення соціального консенсусу між різноспрямованими політичними силами, групами політико-економічних інтересів, працівниками і роботодавцями, різними верствами населення України [4].

Становлення нової економічної системи в Україні вплинуло і на реформування соціальної політики. Стратегія економічного розвитку повинна створити необхідні передумови для вирішення найбільш складних і важливих питань соціальної політики. Основними завданнями соціальної політики в Україні на сьогоднішній час є:

- 1) адресна підтримка соціально незахищених верств населення;
- 2) пенсійна реформа;
- 3) забезпечення випереджального зростання вартості робочої сили;
- 4) орієнтація стратегії економічного зростання на створення нових робочих місць;

5) прискорений розвиток житлового будівництва, забезпечення доступності житла для економ-класу;

6) поліпшення системи охорони здоров'я. Активна демографічна політика;

7) збільшення інтелектуального потенціалу суспільства. Створення рівних можливостей для молоді отримання якісної освіти;

8) збільшення соціального прошарку середнього класу.

Для соціальної політики в Україні на даний час поставлені такі завдання:

- 1) зменшення рівня бідності і забезпечення динамічного зростання рівня життя населення;
- 2) соціалізація структурних складових економічної політики (інвестиційної, цінової, бюджетної, грошово-кредитної, податкової тощо);
- 3) забезпечення умов виконання соціальних прав і гарантій населення, що визначені Конституцією України;
- 4) забезпечення соціальної стабільності та соціальної безпеки в країні [2].

Зміни у соціальній структурі українського суспільства проявляються через зміну галузевого та професійного складу самодіяльного населення, формування нових і трансформацію вже існуючих соціальних груп.

У ході дослідження сформовано певну схему інституціоналізації соціальних взаємодій, якої повинно дотримуватись державне управління соціальною політикою України [5].

Таким чином, інституціоналізація соціальної політики створює правила і норми, що забезпечують форму-

вання структур, спрямованих на зародження якісних змін у межах соціальної та економічної системи. Процес інституціоналізації соціальної політики знаходиться під впливом соціокультурних чинників розвитку. Для інституціоналізації важлива наявність соціальної стратифікації суспільства, рівень розвитку людського і соціального капіталу [3].

Для України в даний час важливою є інституціоналізація соціальної нерівності. Оскільки велика частка населення нашої держави на сьогодні не мають можливості мати ефективну зайнятість. Для незахищеного прошарку важливо інституціоналізувати соціальну модель, у якій праця є можливістю отримати мінімальні засоби для існування, а якісні характеристики праці, її зміст та умови не мають суттєвого значення.

Зміни у соціальній політиці українського суспільства повинні базуватись на зміні галузевого та професійного складу населення, формування нових і трансформацію вже існуючих соціальних груп. Структура робочої сили тісно пов'язана із рівнем економічного розвитку та зростанням якості сфери послуг. Ця загальноісторична закономірність чітко простежується в Україні.

Якщо в 1995 р. на сільське господарство припадало 21,4 %, на промисловість — 30,0, на сферу послуг — 42,5 % зайнятих найманих працівників, то у 2009 р. — 9,4 %, 28,9, 61,7 % відповідно. Зазначимо, що зростання зайнятості у сфері послуг відображає суперечливі процеси, які пов'язані з поширенням неорганізованої праці та інституціоналізацією соціально-іраціональних форм діяльності [8].

ВИСНОВКИ

У ході дослідження було встановлено, що інституціоналізація у сфері соціальної політики держави може бути визначена як формалізація і організація суспільних відносин, створення організаційних структур з ієрархією влади, регламентація і легалізація діяльності суб'єктів, їх взаємовідносин, процес офіційного нормативного закріплення соціальних інтересів і ідей, наслідком чого є перетворення державно правових явищ на стійкі системні утворення. Інституціоналізація соціальної політики для України в процесі її розвитку має дуже важливе значення, оскільки сприяє становленню, стабільному функціонуванню і підвищенню ефективності суспільного механізму, якісному задоволенню політичних і економічних інтересів кожного суб'єкта.

У сучасних умовах сьогодення важливо проводити інституціоналізацію принципово нових відносин у сфері праці, формувати нової якості робочої сили, проводити заходи із інтелектуалізації процесу виробництва і нового складу ефективної соціальної політики держави. Для покращення ситуації в соціальній сфері важливо правильно скласти систему інститутів соціальної політики, що сприятиме покращенню економічних умов, сприятиме політичній стабілізації, вирішенню соціальних суперечностей та розвитку принципово нового рівня суспільних відносин українського суспільства.

Література:

1. Бойко А.І. Соціальна трансформація суспільства та проблема світогляду / А.І. Бойко // Історичні науки. — 2004. — № 25. — С. 23—26.

2. Добрева Н. Концептуальні основи формування соціальної політики в сучасних умовах функціонування економічної системи України / Н. Добрева, Є. Борщук, Т. Корецька // Ефективність державного управління. — 2015. — № 44. — С. 73—79.

3. Довгий С.В. Особливості інституціоналізації політичної влади в Україні: автореф. дис. канд. політ. наук: спец. 23.00.02 — "Політичні інститути та процеси" / С.В. Довгий. — О., 2007. — 15 с.

4. Довгий С.В. Про категоріальні засади аналізу інституціоналізації влади / С.В. Довгий // Актуальні проблеми політики: зб. наук. пр. — О., 2004. — Вип. 19. — С. 172—178.

5. Івашина І.Ф. Інституціоналізація економічного розвитку: автореф. дис. докт. екон. наук: спец. 08.00.01 — "Економічна теорія та історія економічної думки" / І.Ф. Івашина. — Д., 2011. — 38 с.

6. Ковбасюк С.В. Сучасна інтерпретація поняття "інституціоналізація" / С.В. Ковбасюк [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://apdp.in.ua/v50/29.pdf>

7. Лібанова Е.М. Соціальні проблеми модернізації української економіки / Е.М. Лібанова // Демографія та соціальна економіка, 2012. — № 1. — С. 5—22.

8. Михненко А.М. Інституалізація суспільного розвитку: навч. посіб. / А.М. Михненко, Е.М. Макаренко, Н.Г. Макаренко. — К.: НАДУ, 2011. — 292 с.

9. Степин С. Новая философская энциклопедия: в 4 т. / Ин-т философии РАН; под ред. В.С. Степина. — М., 2001. — 840 с.

References:

1. Bojko, A.I. (2004), "Social transformation of society and the problem of worldview", *Istorychni nauky*, vol. 25, pp. 23—26.

2. Dobrjeva, N. Borshhuk, Je. and Korec'ka, T. (2015), "Conceptual bases of formation of social policy in modern conditions of functioning of the economic system of Ukraine", *Efektivnist' derzhavnogo upravlinnja*, vol. 44, pp. 73—79.

3. Dovgyj, S.V. (2007), "Features of the institutionalization of political power in Ukraine", Ph.D. Thesis, political sciences, Odesa, Ukraine.

4. Dovgyj, S.V. (2004), "On the categorical basis of the analysis of the institutionalization of power", *Aktual'ni problemy polityky*, vol. 19, pp. 172—178.

5. Ivashyna, I.F. (2011), "Institutionalization of economic development", Ph.D. Thesis, Economy, Dnipropetrovsk, Ukraine.

6. Kovbasjuk, S.V. (2009), "Modern interpretation of the concept of "institutionalization"", available at: <http://apdp.in.ua/v50/29.pdf> (Accessed 15 Sept 2017).

7. Libanova, E.M. (2012), "Social problems of modernization of the Ukrainian economy", *Demografija ta social'na ekonomika*, vol. 1, pp. 5—22.

8. Myhnenko, A.M. Makarenko, E.M. and Makarenko, N.G. (2011), *Instytualizacija suspil'nogo rozvytku [Institutionalization of social development]*, NADU, Kyiv, Ukraine.

9. Stepin, S. (2001), *Novaja fylosofskaja encyklopedyja [New philosophical encyclopedia]*, Yn-t fylosofyy RAN, Moscow, Russia.

Стаття надійшла до редакції 22.09.2017 р.